

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.162 Львівського державного
університету внутрішніх справ
із захисту дисертації на здобуття
ступеня доктора філософії
ЯСНИСЬКОЇ Тетяни Юріївни*

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Євгена Олександровича Письменського на дисертацію Ясницької
Тетяни Юріївни «Кримінально-правова характеристика колабораційної
діяльності за кримінальним правом України», подану
на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності «081 Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів. Запровадження у 2022 році кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність стало закономірною реакцією законодавця на повномасштабну збройну агресію російської федерації проти України та необхідність кримінально-правового реагування на різноманітні форми співпраці з державою-агресором і створеними нею окупаційними адміністраціями. Водночас новизна законодавчого регулювання, складна конструкція складу колабораційної діяльності, значна кількість альтернативних форм її прояву, а також відсутність усталених підходів до розуміння суті окремих ознак складу кримінального правопорушення зумовили численні проблеми правозастосування, що знайшли відображення як у науковій літературі, так і в судовій практиці.

Практична значущість досліджуваної проблематики підтверджується значною кількістю кримінальних проваджень, зареєстрованих за ст. 111-1 КК України, а також постійним формуванням нової судової практики щодо кваліфікації відповідних діянь. Особливої актуальності набувають питання відмежування колабораційної діяльності від державної зради, пособництва державі-агресору, виправдовування збройної агресії, терористичних

кримінальних правопорушень та інших суміжних складів, оскільки помилки у кваліфікації можуть призводити до істотних порушень прав і свобод людини.

У цьому контексті комплексне дослідження кримінально-правової характеристики колабораційної діяльності, яке успішно здійснила дисертантка, є своєчасним, має як теоретичне, так і прикладне значення та спрямоване на розв'язання актуальних проблем кримінально-правової доктрини і правозастосовної практики. З огляду на викладене, тема дисертації є актуальною, узгоджується з сучасними потребами розвитку науки кримінального права та практики застосування кримінального законодавства в умовах триваючої збройної агресії проти України.

Новизна теоретичних результатів проведеного дослідження, їх наукова обґрунтованість та узгодженість з темою дисертації, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією дослідної діяльності. Новизна та оригінальність здобутих результатів визначається тим, що дисертація Т. Ясниської є одним із перших комплексних наукових досліджень, у якому колабораційна діяльність за ст. 111-1 КК України розглядається не фрагментарно (крізь призму окремих суперечливих питань кваліфікації), а системно – з юридичним аналізом об'єктивних і суб'єктивних ознак усіх складів кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею, та з побудовою цілісної системи їх розмежування як між собою, так і із суміжними складами (державна зрада, терористичний акт, пропаганда війни, виправдовування збройної агресії РФ, поширення нацистської та комуністичної символіки). На основі узагальнення судової практики, внесеної до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також соціологічних даних виявлено низку проблем кримінально-правового регулювання та правозастосування щодо колабораційної діяльності, надано обґрунтовані пропозиції й рекомендації щодо їх усунення.

Наукова обґрунтованість переважної більшості положень, які становлять новизну, та загальних висновків, що відповідають сформульованій темі

дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази (341 найменування використаних джерел), розмаїттям емпіричної бази дослідження (статистичні дані платформи *CrimeDataLab* за 2013–2024 рр., матеріали судової практики з Єдиного державного реєстру судових рішень, результати глибинних інтерв'ю 75 респондентів, а також двох загальнонаціональних телефонних опитувань – 2004 та 2000 респондентів), використанням комплексу методів наукового пізнання (історико-правового, системно-структурного, порівняльно-правового, індукції та дедукції, статистичного), вдало підібраних з огляду на мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також продуманою логікою викладення матеріалу, яка дала змогу авторці послідовно виконати поставлені мету і завдання.

Зміст дисертації свідчить про ґрунтовне теоретичне та практичне дослідження кримінально-правової природи колабораційної діяльності в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Структура роботи є логічною і послідовною, охоплює ключові аспекти теми та уможливорює комплексне вивчення предмета дослідження. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів (сім підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків; загальний обсяг – 245 сторінок, з них основний текст – 169 сторінок.

У вступі окреслено значущість теми. Зокрема, наведено статистику – 9478 кримінальних проваджень за ст. 111-1 КК України, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну, нормативну, теоретичну та емпіричну базу, показано наукову новизну, практичне значення результатів, апробацію (шість науково-практичних заходів) та відображення результатів у десяти наукових публікаціях, чотири з яких – у фахових виданнях. Розділ 1 присвячено загальним засадам дослідження проблем кримінально-правової оцінки колабораційної діяльності: у підрозділі 1.1 проаналізовано стан дослідження цих проблем, у підрозділі 1.2 – соціальну зумовленість відповідальності за колабораційну діяльність.

Розділ 2 містить юридичний аналіз складів злочинів, передбачених ст. 111-1 КК України: підрозділ 2.1 присвячено об'єктам, підрозділ 2.2 – ознакам об'єктивної сторони, підрозділ 2.3 – суб'єктивним ознакам відповідних складів. Розділ 3 присвячено розмежуванню колабораційної діяльності та суміжних складів кримінальних правопорушень: підрозділ 3.1 – розмежуванню складів у межах самої ст. 111-1 КК України, підрозділ 3.2 – відмежуванню колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень. У загальних висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації.

Мета дисертації корелює зі змістом її основних розділів на досить високому рівні. Усі ключові напрями, заявлені в меті та завданнях дослідження (з'ясування стану дослідження проблеми, визначення соціальної зумовленості відповідальності, характеристика об'єктів, з'ясування ознак об'єктивної сторони, дослідження суб'єктивних ознак складів, здійснення розмежування складів у межах ст. 111-1 КК України, проведення відмежування від суміжних складів), послідовно й вичерпно відображені у структурі роботи. Зміст дисертації повністю узгоджується із заявленими завданнями дослідження.

Загалом дисертація є цілісним і системним дослідженням кримінально-правового регулювання протидії колабораційній діяльності в Україні та має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку науки кримінального права, а також для вдосконалення положень ст. 111-1 КК України в умовах триваючої збройної агресії РФ та потреби ефективного захисту національної безпеки України.

У своїх міркуваннях дисертантка спирається на здобутки науки кримінального права та суміжних галузей, зокрема на праці Н. Антонюк, О. Дудорова, З. Загиней-Заболотенко, В. Навроцького, Р. Мовчана, М. Рубашенка, М. Хавронюка та інших провідних фахівців, положення чинного кримінального законодавства України, матеріали судової практики Єдиного державного реєстру судових рішень, а також на дані соціологічних

досліджень, проведених Київським міжнародним інститутом соціології та Відділом миру та прав людини (за підтримки Швейцарії), що надає висновкам роботи додаткової емпіричної переконливості.

З-поміж положень, наведених у дисертації, які характеризуються (повністю або частково) новизною і достатньою мірою аргументовані здобувачкою, є підстави віднести положення про:

Обґрунтування колабораційної діяльності як диференційованого різновиду державної зради. У роботі доведено, що доповнення КК України ст. 111-1 не є встановленням принципово нового виду кримінально-правової заборони, а являє собою диференціацію відповідальності за державну зраду з урахуванням умов окупації, її тривалості та суспільного запиту на справедливість; розмежувальною ознакою між цими складами визначено саме умови окупації.

Визначення критеріїв поняття «стандарт освіти держави-агресора». Запропоновано авторську сукупність ознак, за якими документ (документи) держави-агресора, спрямований на організацію освітнього процесу всупереч українським стандартам, кваліфікується як «стандарт освіти держави-агресора», що усуває наявну в доктрині невизначеність цього оціночного поняття.

Уточнення підходу до кваліфікації посадового колабораціонізму. Обґрунтовано необхідність поетапного встановлення трьох самостійних елементів – органу, у якому особа обіймала посаду, назви посади та фактично виконуваних функцій, – і доведено, що встановлення функцій є окремим етапом кваліфікації, який не може автоматично впливати з формальної назви посади.

Розмежування колабораційної діяльності у воєнній сфері та створення незаконних воєнізованих або збройних формувань. Авторка обґрунтувала сукупність розмежувальних ознак (місце створення формування, обстановка вчинення, мета його створення), застосування яких дає змогу відмежувати склад, передбачений ч. 7 ст. 111-1 КК України, від складу, передбаченого

ст. 260 КК України.

Заперечення доцільності видового поділу об'єктів злочинів проти основ національної безпеки. Доведено, що колабораційна діяльність одночасно посягає і на зовнішню, і на внутрішню безпеку держави, а тому виокремлення видового об'єкта є штучним і таким, що не відповідає міжгалузевому характеру безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення.

Уточнення кримінально-правового значення місця та обстановки вчинення колабораційної діяльності. Аргументовано, що місцем вчинення колабораційної діяльності є повністю чи частково непідконтрольна територія України, яка нерозривно пов'язана з часом вчинення діяння, а разом вони утворюють обстановку вчинення кримінального правопорушення – умови окупації, що має враховуватися і в тих формах діяння, де законодавець прямо не вказав місце його вчинення.

Обґрунтування правил розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами кримінальних правопорушень. Доведено співвідношення ст. 111-1 КК України зі ст. 436-2 КК України (виправдовування збройної агресії) як загальної та спеціальної норм, з'ясовано розмежувальні ознаки колабораційної діяльності з терористичним актом (обстановка – умови окупації) та з пропагандою війни (момент виникнення збройного конфлікту), що усуває конкуренцію відповідних кримінально-правових норм.

Окрім цього, дисертація містить й багато інших корисних висновків, положень і пропозицій. Проведена здобувачкою науково-дослідна робота є результатом її послідовних напрацювань, вдалою спробою розкриття питань кримінально-правової протидії колабораційній діяльності в Україні.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача. Основні положення та результати дисертації викладено в чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях

України, та шести тезах доповідей, підготовлених для науково-практичних заходів.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їх змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях. Зокрема, у статтях висвітлено характеристику об'єктивної сторони культурно-освітнього колабораціонізму; питання об'єкта колабораційної діяльності як складу кримінального правопорушення; особливості колабораційної діяльності в адміністративній сфері; а також соціальну зумовленість встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

Апробацію матеріалів дисертації здійснено під час науково-практичних конференцій і круглих столів, зокрема: всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (Львів, грудень 2022 р.), всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції» (Харків, лютий 2023 р.), всеукраїнського круглого столу «Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи» (Кропивницький, листопад 2023 р.), науково-практичного круглого столу «Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя» (Харків, червень 2024 р.), всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності в період воєнного стану» (Одеса, листопад 2024 р.) та всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2025» (Вінниця, листопад 2025 р.).

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю.

У дисертації не виявлено порушень *академічної доброчесності* – плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Відсутність конфлікту інтересів. Опонент не має реального чи

потенційного конфлікту інтересів щодо здобувачки та / або її наукового керівника.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертація Т. Ясниської написана з використанням загальноприйнятої правничої термінології та наукового стилю мовлення, якому властива ґрунтовна обізнаність з проблемами і темами. Логічно структурований текст дає змогу встановити належні причинно-наслідкові зв'язки під час формування висновків та демонструє глибоке розуміння проблематики предмета дослідження.

Водночас ознайомлення із роботою здобувачки дає змогу висловити *окремі побажання і критичні судження*.

1. Висновки дисертації загалом узгоджуються з метою та завданнями дослідження: структура «завдання → розділ → висновок» витримана послідовно і змістовно, кожен висновок дає конкретну, аргументовану відповідь на відповідне завдання. Водночас з цього питання можна висловити деякі застереження.

Перше завдання (стор. 22) сформульоване як «з'ясувати стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» – це традиційно означає здійснення огляду наукової розробленості (ступінь дослідженості теми в літературі). Перший пункт висновків дисертації натомість присвячений періодизації законодавчого регулювання колабораціонізму (три етапи: 2001 – 2014, 2014 – 2022, з 2022) і лише побіжно згадує, що «низка проблем залишаються нерозв'язаними». Це свідчить про певну неточність та зміщення акценту: завдання сформульоване як аналіз стану науки (і тут є, що аналізувати – накопичилася чимала кількість наукових джерел), а висновок робиться фактично про періодизацію законодавчого процесу.

Натомість восьмий пункт висновків дисертації (пропозиція нової редакції ст. 111-1 КК України та виключення з нього ст. 111-2) не має прямого «парного» завдання. Це нормативно-практичний підсумок, логічно

похідний від решти завдань дослідження, але окремого завдання «розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства» немає.

2. Ключове поняття усієї роботи («кримінально-правова характеристика») у тексті дисертації використовується, але не розкривається змістовно. Авторка не пояснює, що саме вона розуміє під цим поняттям – чи це сукупність ознак складу кримінального правопорушення (об’єкт, об’єктивна сторона, суб’єкт, суб’єктивна сторона), чи ширше поняття, що включає також кваліфікацію, відмежування від суміжних правопорушень, питання установлення кримінальної відповідальності тощо.

Обсяг поняття вгадується лише зі структури роботи (зокрема, розділ 2 – елементи складу кримінального правопорушення, розділ 3 – розмежування), однак цей вибір як слід не обґрунтовано, а співвідношення з суміжними термінами, які так само вживаються в роботі (наприклад, «юридичний аналіз складів...»), не одержує пояснень. Оскільки поняття кримінально-правової характеристики винесено в назву дисертації та визначене як предмет дослідження, варто під час захисту обґрунтувати обрану позицію.

3. У рубриці «Уперше» дисертантка формулює критерії визначення «стандарту освіти країни-агресора» (документ, що виданий державою-агресором / окупаційною адміністрацією та спрямований на освітній процес всупереч українським стандартам). У самому тексті дисертації (с. 74-75) згадується, що подібну спробу нормативного визначення цього поняття вже здійснено в законопроекті № 10136, зі схожим переліком ознак (документи, видані державою-агресором / окупаційною адміністрацією, що формалізують навчальний процес).

За таких обставин дискусійним видається віднесення відповідного положення до результатів, одержаних уперше. Імовірно, наукова новизна авторського підходу полягає не в самій ідеї визначення зазначеного поняття, а у вдосконаленні методології його конструювання, зокрема через формування чіткої системи критеріїв (тесту) стандарту освіти країни-агресора. У такому разі більш коректним було б чіткіше окреслити, у чому

саме полягає відмінність запропонованих критеріїв від уже існуючих нормопроектних і наукових підходів та які додаткові переваги вони забезпечують для правозастосовної практики.

4. Здобувачка небезпідставно обґрунтовує пропозицію виключити ст. 111-2 з КК України, а кваліфікацію відповідних діянь здійснювати залежно від обстановки: якщо вони вчинені в умовах окупації – за ст. 111-1 КК України, а поза умовами окупації – за ст. 111 КК України.

Однак проблематика кримінально-правової оцінки пособництва державі-агресору є значно складнішою, ніж може видаватися на перший погляд, насамперед з огляду на особливості визначення суб'єкта цього складу кримінального правопорушення. За чинної законодавчої конструкції подальше існування ст. 111-2 КК України справді видається невиправданим, однак оптимальним варіантом розв'язання цієї проблеми є не лише виключення відповідної норми, а й концептуальна трансформація передбаченого нею складу кримінального правопорушення у спеціальний різновид окупаційної діяльності. Саме такий підхід реалізовано у проекті нового КК України, розробники якого у ст. 9.1.7. пропонують установити кримінальну відповідальність іноземців та осіб без громадянства за окремі форми сприяння функціонуванню окупаційного режиму на тимчасово окупованій території України. Така законодавча модель видається більш послідовною та переконливою, оскільки забезпечує можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які своїми діями сприяють утвердженню або функціонуванню окупаційного режиму, не виявляючи при цьому ознак зрадницької поведінки.

5. Авторка відстоює позицію, згідно з якою місцем вчинення колабораційної діяльності є повністю чи частково непідконтрольна територія України (тимчасово окупована територія, лінія зіткнення), яка нерозривно пов'язано із часом вчинення, а разом утворюють обстановку вчинення цього кримінального правопорушення – умови окупації.

Такий підхід видається загалом обґрунтованим, оскільки дає змогу більш чітко окреслити межі кримінально-правової норми та відмежувати колабораційну діяльність від суміжних складів кримінальних правопорушень. Водночас аргументація цієї позиції могла б бути істотно посилена у спосіб узагальнення та критичного аналізу актуальної судової практики, насамперед правових висновків Верховного Суду щодо встановлення місця, часу та обставини вчинення колабораційної діяльності (наприклад, ідеться про постанову колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 грудня 2024 р.). На жаль, відповідний емпіричний матеріал у дисертації використано лише фрагментарно, що ускладнює оцінку того, наскільки запропонована авторкою концепція узгоджується із сучасними тенденціями судового тлумачення.

Зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації та не ставлять під сумнів основні наукові результати, отримані здобувачкою.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що дисертація Ясницької Тетяни Юріївни «Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України» є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які мають теоретичне і практичне значення та розв'язують важливе наукове завдання, що має істотне значення для теорії і практики кримінального права.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283, 19 травня 2023 р. № 502, 03 травня 2024 р. № 507, 08 квітня 2025 р. № 426), та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, 19 травня 2023 р. № 502 та 03 травня 2024 р. № 507), а її авторка – Ясниська Тетяна Юріївна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

**Проректор з наукової роботи,
професор кафедри права імені
академіка УАН о. І. Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»,
доктор юридичних наук,
професор**

Євген ПИСЬМЕНСЬКИЙ